

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี: การช่วงชิงพื้นที่ ความหมายที่ไม่ตายตัว และการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน

The Developmental Landscape Change in the EEC Backyard: Contesting Space, Unbound Fixed Meanings and Territorialization

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

นักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Ph.D. Student, Faculty of Social Science, Chiang Mai University

E-mail: kampanart18@gmail.com

Received : 28 April 2023

Revised : 1 June 2023

Accepted : 7 June 2023

บทคัดย่อ

เป้าหมายของงานนี้ คือ การแสดงให้เห็นภาพของอำนาจของความรู้ เรื่องเล่า และเครื่องมือที่ถูกใช้เพื่อประกอบสร้างภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ขึ้นมาเหนือพื้นที่เขตรอบนอกของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกหรือโครงการอีอีซี (The Eastern Economic Corridor Project: EEC) ซึ่งทำให้วิถีชีวิตทางสังคมและทางนิเวศของผู้คนอยู่อาศัยบริเวณนี้ถูกรับรู้และถูกกำกับเปลี่ยนไปจากเดิม และสามารถทำให้คนในสังคมยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น สำหรับข้อถกเถียงของงาน ผู้เขียนใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) เพื่อช่วยทำให้เห็นถึงความหมายของภูมิทัศน์การพัฒนาที่ไม่ตายตัว โดยที่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์การพัฒนาและความหมายของพื้นที่หลังบ้านอีอีซีในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นจากการช่วงชิงการนิยามความหมายที่ยึดโยงกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนผ่านสู่อุตสาหกรรมใหม่

คำสำคัญ: การช่วงชิงพื้นที่, ความหมายที่ไม่ตายตัว, การสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน, ภูมิทัศน์การพัฒนา, หลังบ้านอีอีซี

Abstract

This article points out that the power of knowledge, narratives, and devices for shaping the new developmental landscapes in the border areas of the Eastern Economic Corridor Project

(The EEC Project). It causes the social-ecological life of the people living in these areas aren't perceived and ordered like in the past and makes these people agree with the changes that are coming. This article argues that the developmental landscape and the meaning of the EEC backyard are changed through contesting meanings related to economic growth and transition to new industries. The author uses the concept of space to illustrate the unbound fixed meanings of developmental landscapes.

Keywords: Contesting Space, Unbound Fixed Meanings, Territorialization, The Developmental Landscapes, The EEC Backyard

บทนำ: ความไม่ตายตัวของพื้นที่ ความหมาย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

วิธีศึกษาทางวิทยาศาสตร์ (Natural Sciences)^{*} ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างกฎของเหตุ - ผล (Law of Causation) บนพื้นฐานของการกำหนดขอบเขต และการจำแนกแยกแยะประเภท (Classified) ในลักษณะที่มีความเป็นทั่วไป (Generalized) และมีความเป็นสากล (Universalized) เพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าใจและอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยเหตุผลหรือตรรกะที่แน่นอน^{**} (Lamont & Molnar, 2002; Sayer, 2010) ถือเป็นวิธีการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาในเรื่องของ 'พื้นที่' (Space) ในทางสังคมศาสตร์ เห็นได้จากความพยายามในการกำหนดพื้นที่ในฐานะวัตถุหรือหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ที่มีขอบเขต (Boundary) หรือหน่วย (Entity) และประเภทที่ชัดเจน

แม้ว่าคุณูปการของวิธีการศึกษารูปแบบนี้จะช่วยให้ผู้ศึกษามีขอบเขตของการศึกษาที่แน่นอน โดยที่ขอบเขตหรือหน่วยที่แน่นอนดังกล่าวมาจากการสร้างภาพตัวแทน (Representative) ในรูปของหน่วยการวิเคราะห์ในลักษณะคงที่ (Fixed) และตายตัว (Static) ตามขอบข่ายความสนใจที่ผู้ศึกษามีต่อบริบทเฉพาะบางส่วนภายในพื้นที่กายภาพและชุดความรู้บางประเภทของผู้ที่ศึกษามีอยู่ ดังเช่น การศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก งานศึกษาจำนวนมากกำหนดหน่วยของ

^{*} เช่น ฟิสิกส์ (Physics) เคมี (Chemistry) ชีววิทยา (Biology) และดาราศาสตร์ (Astronomy) ซึ่งสาขาวิชาเหล่านี้ถูกให้จัดให้เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือบริสุทธิ์ที่ศึกษาเรื่องราวและสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดอยู่โดยทั่วไป

^{**} นักปรัชญาที่สนับสนุนความก้าวหน้าของวิธีศึกษาและแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะ Descartes (1970) ให้ความสำคัญกับความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์ (Rationality) กับความคิดที่ชัดเจนและเจาะจง (Clear and Distinct Ideas) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญเกี่ยวกับความคิดการจำแนกแยกแยะประเภทที่สามารถวัดและคำนวณได้ของกลุ่ม Cartesian ในช่วงเวลาต่อมา (Mulhall, 1996; Newman, 2010) เช่นเดียวกับ Kant (1784) ที่ชี้ว่าความรู้ของมนุษย์ถูกจำกัดด้วยประสบการณ์และการทำความเข้าใจ ทำให้ตรรกะของการคิด (Logic of Thinking) แบบวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าความเชื่อที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ (Bristow, 2017; Rohlf, 2016; Duignan, 2019)

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

การวิเคราะห์หลัก คือเขตพื้นที่พัฒนาที่ภาครัฐหรือภาคเอกชนกำหนดแบ่งขอบเขต (Zoning) ไว้อย่างตายตัว ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาของสุริชัย หวันแก้ว และคณะ (2543) กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์ (2549) ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2550) ชีรพงศ์ ไชยมังคละ (2551) เนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ชัยณรงค์ เครือนวน (2558) สกฤติ อิศริยานนท์ และคณะ (2560) กัมปนาท เบ็ญจนาวิ (2561; 2563) วินยาภรณ์ พรหมณโชติ (2562) สุปรัชญา บุญมาก และคณะ (2562) เรวดี แก้วมณี (ม.ป.ป.) ซึ่งการกำหนดเขตพื้นที่พัฒนา เป็นหน่วยการวิเคราะห์หลักสามารถช่วยฉายภาพให้เห็นถึงผลลัพธ์จากการพัฒนาพื้นที่ทั้งในด้านบวก (เช่น การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ) และด้านลบ (เช่น มลพิษ และความแออัด) จากโครงการพัฒนาเขตพิเศษภาคตะวันออก

อย่างไรก็ตาม ปัญหาใหญ่ของการใช้วิธีการศึกษารูปแบบนี้ในทางสังคมศาสตร์ คือการทำให้ผู้ศึกษามองไม่เห็น หรือละเลยต่อ ‘ความไม่ตายตัว’ (Unbound) และ ‘ความเคลื่อนไหวได้’ (Movable) ของพื้นที่ (Gupta & Ferguson, 1999; Ssorin-Chaikov, 2017; จักรกริช สังขมณี, 2559) เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ในทางสังคมมีนัยยะมากกว่าเพียงมิติเชิงกายภาพ แต่ยังรวมไปถึงมิติเชิงนามธรรม หรือมิติที่ผู้คนในสังคมให้ความหมายต่อพื้นที่ ซึ่งความหมายของพื้นที่สามารถแปรเปลี่ยน และมีขอบเขตที่หด - ขยายได้ตาม ‘การไหลเวียน’ (Circulate) และ ‘ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ’ (Power Relation) ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้คน วัตถุ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่อย่างมีพลวัตและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน (Lund, 2002) ซึ่งการกำหนดขอบเขตที่แน่นอนและจำกัดไม่ช่วยทำให้เห็นถึงลักษณะของพื้นที่เช่นนี้ งานของ Kuper (1972) เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ที่หยิบยกบริบทของการเลือกสถานที่ (Site) สำหรับจัดประชุมของคณะผู้ปกครองชุดใหม่หลัง Swaziland ได้รับเอกราช โดยคณะผู้ปกครองชุดใหม่เลือกใช้คอกสัตว์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญของคน Swaziland เป็นสถานที่สำหรับจัดประชุมเพื่อสื่อความหมายในทางการเมืองเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนใหม่ และสะท้อนว่าพื้นที่การเมืองไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับพื้นที่ทางกายภาพ ดังเช่นขอบเขตพื้นที่อาคารรัฐสภาหรือทำเนียบรัฐบาลตามแบบตะวันตกเท่านั้น เช่นเดียวกับข้อเสนอในงานของ Ganjanapan (2008) กับการศึกษาพื้นที่ป่าในแง่ของปฏิบัติการ เนื่องจากการบริหารจัดการพื้นที่ป่าปรับเปลี่ยนความหมายและขอบเขตไปตามความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างอำนาจ ความคิด และปฏิบัติการของผู้กระทำการกลุ่มต่าง ๆ ทั้งจากรัฐและชุมชน ซึ่งทั้งสองงานต่างแสดงให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในเชิงนามธรรม

* Lamont & Molnar (2002) ชี้ให้เห็นถึงผลิตผลของอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์กับการสร้างขอบเขตทางสังคม (Social Boundaries) ผ่านการจำแนกแยกแยะและจัดประเภทผู้คนออกจากกัน ดังเช่น ความคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) ชาติพันธุ์ (Ethnic) เชื้อชาติ (Racial) ชนชั้น (Class) เพศภาวะ (Gender) ความเชี่ยวชาญ (Profession) และเขตแดน (Territory) ซึ่งความคิดที่ถูกประกอบสร้างเหล่านี้ มีส่วนสำคัญต่อการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้คน และนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งภายในสังคม

เหนือพื้นที่เชิงกายภาพที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้พื้นที่ไม่ได้มีความหมายเพียงหนึ่งเดียวที่ตายตัว แต่ยังมีความหมายอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ภายในสังคม

สำหรับการสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ที่ไม่มีเพียงหนึ่งเดียวและไม่ตายตัวภายในสังคม ซึ่งเป็นข้อถกเถียงหลักของงานนี้ ผู้เขียนหยิบยกบริบทของการพัฒนาพื้นที่ในภาคตะวันออกหลังโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือโครงการอีอีซี (The Eastern Economic Corridor Project: EEC) ได้ถูกดำเนินการและบังคับใช้ ซึ่งประเด็นที่จะถูกให้ความสำคัญภายในงานไม่ใช่เรื่องของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาพื้นที่เชิงกายภาพ แต่เป็นตั้งคำถามต่อการเปลี่ยนแปลงของแนวทางการพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงกับความหมายของพื้นที่หรือ ‘ภูมิทัศน์การพัฒนา’ (Developmental Landscape) ที่มีลักษณะไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และมีขอบเขตที่ไม่จำกัด (เป็นความพยายามในการหลุดออกจากความคิดแบบเป็นเหตุ - ผลที่หยุดนิ่งตายตัวแบบวิทยาศาสตร์) โดยเฉพาะกับอาณาบริเวณพื้นที่เขตรอบนอกของโครงการฯ ทั้งบริเวณพื้นที่เขตติดต่อระหว่างจังหวัดในเขตของโครงการฯ (จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง) และจังหวัดรอบข้างของโครงการฯ ซึ่งเป็นหลังเขาหรือพื้นที่ห่างไกลจากชายฝั่งทะเล (Hinterland) ของภาคตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และจันทบุรี) (ดูภาพที่ 1) ซึ่งความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว นอกเหนือจากยังเป็นพื้นที่ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวิถีการผลิตที่แตกต่างระหว่างแบบดั้งเดิม (สังคมเกษตรกรรม) ของผู้คนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม นับตั้งแต่อดีต กับวิถีแบบใหม่ (สังคมเมืองและอุตสาหกรรม) ที่รัฐและทุนนำเสนอและนำมาปฏิบัติใช้ผ่านโครงการอีอีซีแล้ว ก็ยังปรากฏให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่อันสัมพันธ์อยู่กับแนวทางการพัฒนาพื้นที่ภายใต้ภูมิทัศน์การพัฒนาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ บริบทของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในอาณาบริเวณพื้นที่นี้ ผู้เขียนนิยามบริบทนี้ (Contextualization) คือ บริบทของพื้นที่หลังบ้านอีอีซี (the EEC Backyard) ในฐานะพื้นที่จุดปะทะสำคัญของภูมิทัศน์การพัฒนาที่แตกต่างกัน อันเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพลวัตความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในพื้นที่ในช่วงเวลาต่าง ๆ (Neel, 2018)

ภาพที่ 1 พื้นที่อื้อฉวและหลังบ้านอื้อฉว (ปรับปรุงโดยผู้เขียน)

ท้ายที่สุด เพื่อตอบคำถามหลักของงาน คือ ภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอื้อฉวเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร และมีใครกับเงื่อนไขอะไรบ้างที่มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ในวงเวลาปัจจุบัน รวมถึงเพื่อยืนยันต่อข้อถกเถียงหลักของงานเกี่ยวกับความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัว (Unbound Fixed Meanings) เพื่อไม่ให้เกิดการศึกษาเรื่องพื้นที่ตกอยู่ในสภาวะวัตถุวิสัย (Objectivity) หรือเหลือเพียงวัตถุของการศึกษาที่ปราศจากการวิพากษ์หรือตั้งคำถาม (A Priori/ Given) ผู้เขียนจึงเลือกใช้แนวคิดในเรื่องของการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน (Territorialization) และการช่วงชิงพื้นที่ (Contesting Space) เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในบริบทหลังบ้านอื้อฉว โดยชุดข้อมูลมาจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสาร รวมถึงจากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งชุดข้อมูลจากกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ (โดยการอ้างถึงในรหัส A1) และชุดข้อมูลจากกลุ่มประชาชนท้องถิ่น (โดยการอ้างถึงในรหัส B1 ถึง B3)

ทั้งนี้ เนื้อหาของงานแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการตอบคำถามหลักของงานเกี่ยวกับเรื่องของภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปในพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก ส่วนที่สองเป็นส่วนของการชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิด อันสืบเนื่องมาจากการนำภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่มาบังคับใช้ในพื้นที่หลังบ้านอื้อฉว ส่วนที่สาม เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของผู้คนในท้องถิ่นสำหรับช่วงชิงพื้นที่เพื่อสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนาพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับวิถีของคนท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นส่วนที่ช่วยเน้นย้ำถึงความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัวจากความพยายามของผู้คนในท้องถิ่นเองในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อสร้างความหมายใหม่ต่อพื้นที่ และส่วนสุดท้าย เป็นส่วนของบทสรุป

ภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปในพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก

การแสดงให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่หลังบ้านอื้อฉวอันมีลักษณะที่ไม่ตายตัวและไม่มีเพียงความหมายเดียว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากความหมายของพื้นที่แบบเดิมสู่แบบใหม่ และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่สู่สังคมอุตสาหกรรมใหม่ ผู้เขียนเลือกใช้แนวคิดในเรื่องของการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน ที่เสนอการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการอ้างสิทธิเหนืออาณาบริเวณพื้นที่หนึ่ง ๆ โดยรัฐและหน่วยงานของรัฐใช้กฎหมาย เครื่องมือกำหนดขอบเขต และอุปกรณ์สร้างความหมายเหนือพื้นที่ เพื่อทำให้พื้นที่กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญที่นำไปสู่การที่รัฐมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจบริหารจัดการพื้นที่และผู้คน (Le Meur & Lund, 2001; Elden, 2010; Hung & Baird, 2017; Rasmussen & Lund, 2018) ดังเช่น การอ้างเรื่องกฎหมายป่าไม้และพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมของรัฐเพื่อให้รัฐมีอำนาจจัดการป่า (Vandergeest, 1996; Barney, 2004) ทั้งนี้ การใช้แนวคิดดังกล่าวภายในส่วนนี้เพื่อยืนยันว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ปราศจากมิติทางการเมืองหรือคุณค่า (Value Free) แต่

เกี่ยวข้องกับกระบวนการของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างแยกไม่ขาด โดยพื้นที่หลังบ้าน อีอีซีถือเป็นจุดปะทะหนึ่งที่สำคัญทางการเมืองของการพัฒนาพื้นที่ในภาคตะวันออก

1. ภูมิทัศน์ดั้งเดิม: เกษตรกรรม อุข้าวอุ่น้ำ และพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก

ความหมายของพื้นที่หรือภูมิทัศน์ของคนภาคตะวันออกดั้งเดิมและยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พื้นที่ภาคตะวันออก คือ 'แหล่งอุข้าวอุ่น้ำ' หรือพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติบริเวณดังกล่าว ประกอบด้วย ที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ (เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี, 2554) ดังเช่น พื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำนครนายก และลุ่มน้ำปราจีนบุรี บริเวณตอนบนของภาคตะวันออก (จังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี และสระแก้ว รวมถึงอำเภอพนสนิมกับพานทองในจังหวัดชลบุรี) ถือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของภาคตะวันออก โดยเฉพาะช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การทำนาปลูกข้าว และการทำไร่อ้อยขยายพื้นที่และกระจายตัวในบริเวณพื้นที่นี้อย่างรวดเร็ว (ภารดี มหาขันธ์, 2555; อัญชลี มีบุญ, 2556) รวมถึงโรงสีข้าว และโรงหีบอ้อยหรือโรงผลิตน้ำตาลก็เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว (ศรีัญญา คันธชาติพ, 2540)

สำหรับการประกอบอาชีพของผู้คนในภาคตะวันออกในช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และก่อนโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก ตามข้อมูลของสำมะโนประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2503 (อ้างถึงใน อำพิกา สวัสดิวงษ์, 2545) ปรากฏว่าทั่วทั้งภาคตะวันออก ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตและวิถีการผลิตอยู่ในภาคเกษตรกรรมในสัดส่วนร้อยละ 78.05 (649,121 คน) เมื่อเทียบกับภาคเศรษฐกิจอื่น อย่างภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 8.01 (66,667 คน) ภาคพาณิชยกรรมร้อยละ 8.63 (71,778 คน) และภาคบริการร้อยละ 4.91 (40,887 คน) ซึ่งภาคเกษตรกรรมในภาคตะวันออกช่วงเวลาดังกล่าวยังคงได้รับแรงหนุนจากตลาดผลผลิตเกษตรกรรมและสินค้าแปรรูปจากผลผลิตเกษตรกรรมทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ภาคเกษตรกรรมยังคงขยายตัว (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560)

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของรัฐในช่วงต้นศตวรรษ 2500 สู่การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและเพื่อการส่งออก โดยที่รัฐกำหนดให้ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของแผนการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมหลักของประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากธนาคารโลกและรัฐบาลญี่ปุ่นผ่านองค์กร Japan International Cooperation Agency (JICA) จนเกิดเป็นโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือโครงการอีเอสบี (Eastern Seaboard Development Program: ESB) ในปี พ.ศ. 2524 มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือการพัฒนาอุตสาหกรรม และกระจายที่ตั้งอุตสาหกรรมกับเมืองออกจากกรุงเทพฯ (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2557; ชัยณรงค์ เครือนวน, 2559) นับตั้งแต่นั้น สัดส่วนของคนและการใช้พื้นที่ในภาคเกษตรกรรมเริ่มลดลงเรื่อยมา และภูมิทัศน์เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมค่อย ๆ กลายเป็น 'พื้นที่หลังเขา' หรือพื้นที่นอกสายตาของรัฐที่มุ่งมั่นในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

ตารางที่ 1 จำนวนสถานประกอบการนอกภาคเกษตรกรรมระหว่างปี พ.ศ. 2545 - 55: ตัวอย่างกรณีปราจีนบุรี

ประเภท	ปี พ.ศ. 2545	ปี พ.ศ. 2555
การผลิต	523 แห่ง	2,760 แห่ง
การก่อสร้าง	43 แห่ง	77 แห่ง
อสังหาริมทรัพย์	24 แห่ง	715 แห่ง
โรงแรมและภัตตาคาร	545 แห่ง	1,525 แห่ง
นันทนาการและการบริการอื่น ๆ	387 แห่ง	2,163 แห่ง

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545; 2555

การเพิ่มจำนวนของการใช้ประโยชน์ที่ดินนอกภาคเกษตรกรรม และจำนวนของเขตประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก เกิดขึ้นท่ามกลางสนับสนุนจากรัฐและองค์กรระหว่างประเทศภายใต้โครงการเอเอสปี ทั้งรูปแบบโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค กฎระเบียบ มาตรการทางด้านภาษี และเงินทุนกู้ยืม ตัวอย่างเช่น พื้นที่นอกเขตโครงการเอเอสปีอย่างจังหวัดปราจีนบุรี ข้อมูลในปี พ.ศ. 2543 ปรากฏว่าจังหวัดปราจีนบุรีมีพื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมดำเนินการแล้วมากถึง 5 แห่ง^{*} ซึ่งเขตประกอบการอุตสาหกรรมเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ทั้งในแง่ของการอนุญาตจัดตั้งเขตประกอบการอุตสาหกรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงสู่เขตประกอบการอุตสาหกรรม และการบริหารจัดการเขตประกอบการอุตสาหกรรมรวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ รวมถึงแรงสนับสนุนจากกลุ่มผู้มีอำนาจภายในท้องถิ่น (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560; กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565) ในทางกลับกัน การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐต่อเกษตรกรในพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออกกลับเกิดขึ้นอย่างจำกัด แม้ว่าพื้นที่แห่งนี้จะมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคเมืองบริเวณชายฝั่งตะวันออกผ่านการเคลื่อนย้ายของแรงงานและทรัพยากรก็ตาม (Brenner & Katsikis, 2020) ซึ่งพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออกขาดการสนับสนุนทั้งเรื่องการพัฒนาพื้นที่และแหล่งทรัพยากรของภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะแหล่งน้ำสำหรับภาคเกษตรกรรม รวมถึงการกำหนดและบังคับใช้แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเคร่งครัด เนื่องจากมักปรากฏการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการ

^{*} ประกอบด้วย หนึ่ง เขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ตำบลหนองกี่ อำเภอกบินทร์บุรี เนื้อที่ 2,400 ไร่ จำนวนโรงงาน 43 โรง สอง สวนอุตสาหกรรมในเครือสหพัฒน์ ตำบลนนทรี อำเภอกบินทร์บุรี เนื้อที่ 2,200 ไร่ จำนวนโรงงาน 27 โรง สาม สวนอุตสาหกรรม 304 ตำบลท่าตูม อำเภอศรีมหาโพธิ์ เนื้อที่ 4,500 ไร่ จำนวนโรงงาน 23 โรง สี่ เขตอุตสาหกรรมปราจีนแลนด์ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอเมืองปราจีนบุรี เนื้อที่ 3,000 ไร่ จำนวนโรงงาน 1 โรง และห้า เขตอุตสาหกรรมบ่อทอง ตำบลบ่อทอง อำเภอกบินทร์บุรี เนื้อที่ 1,200 ไร่ จำนวนโรงงาน 1 โรง (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี, 2560)

อุตสาหกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมในบริเวณขอบเขตของพื้นที่ภาคเกษตรกรรมตามที่กำหนดไว้ในแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัด ซึ่งทำให้ที่ดินภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มของการถูกรุกคืบเข้ามาของการใช้ประโยชน์นอกภาคเกษตรกรรม

“ผังเมืองเองก็ได้ศึกษาและกำหนดขอบเขตพื้นที่ไว้ บางพื้นที่ห้ามให้มีการก่อสร้างโรงงาน เพราะเป็นพื้นที่รองรับน้ำมารวมตัวกัน หรือบางพื้นที่เป็นทางน้ำไหลผ่าน ก็ห้ามก่อสร้างเช่นกัน (พื้นที่เหมาะสมเพียงการทำเกษตรกรรมเท่านั้น) เพราะถ้าหากก่อสร้างไปเกิดน้ำท่วมก็จะส่งผลกระทบต่อจังหวัดด้วย แต่ก็ยังมีคนมาขอให้เราเปลี่ยนสีเพื่อให้เข้าไปตั้งโรงงานหรือสร้างบ้านก็มี แต่เราก็บอกเหตุผลไปว่าทำไมถึงกำหนดห้ามในพื้นที่ตรงนั้น ... แต่ด้วยอำนาจหน้าที่ของหน่วยเราและขั้นตอนกระบวนการกำหนดผังที่มีหลายหน่วยงานเกี่ยวข้อง ทำให้บางพื้นที่เพิ่มพื้นที่สีม่วงขึ้นมา” (A1, สัมภาษณ์, 2560)

คำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่รัฐ (A1) จากจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สะท้อนถึงปัญหาของการกำหนดและบังคับใช้แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน และความพยายามในการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมรุกคืบไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่พื้นที่ที่เคยถูกกำหนดไว้ในผังเมืองรวมจังหวัดให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากนักวิเคราะห์ชี้ว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่น้ำไหลผ่านหรือบางพื้นที่เป็นพื้นที่ต่ำรองรับน้ำ ซึ่งหากปล่อยให้มีการก่อสร้างโรงงานหรือที่พักอาศัยอาจนำไปสู่ปัญหาอุทกภัยและน้ำท่วมได้ เนื่องจากการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างอาจกีดขวางทางน้ำไหลผ่านได้ (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560)

2. ภูมิทัศน์ใหม่: อุตสาหกรรม จักรกลขับเคลื่อน และพื้นที่หลังบ้านอีอีซี

ผลของการขับเคลื่อนโครงการอีอีซี ทำให้ภูมิทัศน์การพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกเปลี่ยนสู่การเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่เขตอุตสาหกรรมบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรีและระยองถูกให้ความหมายว่าเป็น ‘จักรกลขับเคลื่อน’ (Engine of Growth) เศรษฐกิจที่สำคัญของไทย (ชัยณรงค์ เครือนวน และคณะ, 2559; กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2562) ดังเห็นได้จาก ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ด้านการก่อสร้าง ด้านอสังหาริมทรัพย์ และด้านการผลิตของทั้งสองจังหวัดเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับจังหวัดฉะเชิงเทราอีกหนึ่งพื้นที่เป้าหมายของโครงการฯ ที่ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีระดับตัวเลขที่ต่ำกว่าอีกสองจังหวัดก็ตาม

ตารางที่ 2 ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดระหว่างปี พ.ศ. 2538 - 59: กรณีสามจังหวัดในโครงการอีอีซี (หน่วย: ล้านบาท)

จังหวัด/ด้าน	ปี 2538	ปี 2543	ปี 2548	ปี 2553	ปี 2559
--------------	---------	---------	---------	---------	---------

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

ระยอง					
- ด้านการผลิต	68,510	102,392	192,313	311,129	414,082
- ด้านการก่อสร้าง	3,260	1,341	3,626	6,294	7,660
- ด้านอสังหาริมทรัพย์	1,037	1,813	2,299	3,110	5,393
ชลบุรี					
- ด้านการผลิต	119,473	126,331	235,771	352,150	462,242
- ด้านการก่อสร้าง	7,872	7,870	11,032	14,053	22,917
- ด้านอสังหาริมทรัพย์	2,494	4,613	6,308	8,687	13,293
ฉะเชิงเทรา					
- ด้านการผลิต	42,695	49,993	99,122	165,473	231,100
- ด้านการก่อสร้าง	1,080	1,370	3,658	5,345	5,593
- ด้านอสังหาริมทรัพย์	1,431	2,850	3,448	3,286	3,603

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560.

อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกในช่วงเวลาของโครงการอีเอสบี ภาคเกษตรกรรมยังคงเป็นภาคเศรษฐกิจที่รัฐให้การสนับสนุนและช่วยเหลืออย่างจำกัดเมื่อเทียบกับการสนับสนุนของรัฐต่อภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ทำให้เกษตรกรในหลายพื้นที่ขาดแรงสนับสนุนทางสังคม - การเมือง และขาดปัจจัยในทางเศรษฐกิจ - ในการผลิตสำหรับการดำเนินกระบวนการผลิตของตนเอง จนกลายเป็นโอกาสให้กลุ่มทุนนอกภาคเกษตรกรรมเข้ายึดและเข้าซื้อที่ดินเกษตรกรรมตั้งแต่แปลงขนาดใหญ่จนถึงแปลงขนาดเล็กย่อย ๆ เพื่อเปลี่ยนไปสู่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเชิงอุตสาหกรรม ที่พักอาศัย (โดยเฉพาะหมู่บ้านจัดสรร) และพาณิชย์ รวมถึงจำนวนหนึ่งถือครองที่ดินเกษตรกรรมไว้เพื่อปล่อยเช่าและเก็งกำไร ซึ่งมีส่วนทำให้พื้นที่หลังเขาภาคตะวันออกได้รับความสนใจมากขึ้น (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565)

ความสนใจจากกลุ่มทุนนอกภาคเกษตรกรรมต่อพื้นที่เกษตรกรรมหลังเขาในภาคตะวันออกสามารถยืนยันได้จากการเกิดขึ้นของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกหรือโครงการอีอีซี ที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกสู่การเป็น ‘จักรกลขับเคลื่อนใหม่’ (New Engine of Growth) ผ่านการส่งเสริมการพัฒนา 10 ประเภทอุตสาหกรรมใหม่* (Ono, 2018) ภายใต้

* ประกอบด้วย อุตสาหกรรมประเภทยานยนต์สมัยใหม่ อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ การท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ การแปรรูปอาหาร หุ่นยนต์ การบินและโลจิสติกส์ เชื้อเพลิงชีวภาพ และเคมีชีวภาพ ดิจิตอล และการแพทย์ครบวงจร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

โครงการดังกล่าวพื้นที่เกษตรกรรมเดิมจำนวนหนึ่งถูกกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมและเมืองใหม่ ดังเช่น กรณีที่ดินเกษตรกรรมและประมง ตำบลเขาหิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ถูกเปลี่ยนประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินรองรับการลงทุนอุตสาหกรรมใหม่ (ทีมข่าววาระทางสังคม ไทยพีบีเอส, 2562; พรพนา ก๊วยเจริญ และคณะ, 2564) ที่ดินเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ที่ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ถูกสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) ขอเข้าใช้ประโยชน์ที่ดินในโครงการศูนย์ธุรกิจอีอีซีและเมืองใหม่นาอู่ฉะเชิงเทรา (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2565; ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2565) นอกจากนี้ ยังมีความพยายามจากหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนเกี่ยวกับการกำหนดให้พื้นที่เกษตรกรรมบางแห่งเป็นพื้นที่รองรับกิจการที่สืบเนื่องจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการกำหนดเขตพื้นที่รองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมบำบัด กำจัดของเสีย และรีไซเคิลกากอุตสาหกรรมในพื้นที่ของอำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี และอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2561; การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2565) ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในช่วงโครงการอีอีซีมีส่วนสำคัญทำให้ความหมายของพื้นที่ภาคเกษตรกรรม ‘หลังเขาภาคตะวันออก’ เดิมเปลี่ยนสู่พื้นที่ ‘หลังบ้านอีอีซี’ สำหรับรองรับการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ ที่สืบเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

3. ภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่กับการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดนหลังบ้านอีอีซี

การตอบคำถามถึงเงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากภูมิทัศน์การพัฒนาเดิมแบบเกษตรกรรมสู่ภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่แบบอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก โดยเฉพาะในพื้นที่เกษตรกรรมที่เคยเป็นพื้นที่หลังเขาในภาคตะวันออก เงื่อนไขสำคัญที่ควรถูกพิจารณา คือการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดนของรัฐไทยผ่านกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ เพื่อทำให้พื้นที่กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองสำหรับจัดการและปกครองผู้คน (Le Meur & Lund, 2001; Elden, 2010; Hung & Baird, 2017; Rasmussen & Lund, 2018) ซึ่งกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ รัฐอาศัยองค์ประกอบ 3 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ หนึ่ง กฎหมาย นับตั้งแต่โครงการอีอีซีมีมติเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2559 ได้ปรากฏกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับโครงการอีอีซีในหลายฉบับ โดยหนึ่งประเด็นที่ถูกกำหนดขึ้นและมีนัยยะสำคัญต่อการขับเคลื่อนโครงการอีอีซี คือการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่หน่วยงานหลักเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบโครงการฯ โดยที่คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 2/2560 (7 มกราคม พ.ศ. 2560) ได้แต่งตั้งให้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก คณะกรรมการบริหารการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (กรศ.) และสำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (สกรศ.) เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการขับเคลื่อนโครงการฯ โดยเฉพาะคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกและสำนัก สกพอ.

ที่ต่อมาพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือ พ.ร.บ. อีอีซี พ.ศ. 2561 ได้กำหนดให้หน่วยงานหลักที่ได้รับโอนอำนาจและภารกิจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานของโครงการลงทุนต่าง ๆ โดยเฉพาะการรับผิดชอบต่อแผนปฏิบัติการการพัฒนาพื้นที่ทั้ง 6 แผน ประกอบด้วย แผนปฏิบัติการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แผนปฏิบัติการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล แผนปฏิบัติการการพัฒนาศูนย์กลางธุรกิจ และศูนย์กลางการเงิน แผนปฏิบัติการการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมาย แผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว และแผนปฏิบัติการพัฒนานุเคราะห์ การศึกษา การวิจัย และเทคโนโลยี รวมถึงยังได้รับอำนาจเกี่ยวกับการให้สัมปทาน และการออกใบอนุญาต แก่บุคคลและกิจการตามที่กฎหมายกำหนดไว้ (ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2564; สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2562)

สอง แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ภายใต้ พ.ร.บ. อีอีซี พ.ศ. 2561 กำหนดให้สำนักงาน สกพอ. ร่วมกับกรมโยธาธิการและผังเมืองเป็นคณะผู้จัดทำแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตอีอีซี ซึ่งมีการประกาศใช้แผนผังเมื่อปลายปี พ.ศ. 2562 โดยแผนผังดังกล่าวมีเป้าหมายเป็นฐานของการพัฒนาพื้นที่และรองรับคนในช่วงระยะเวลา 20 ปีหลังจากแผนผังฯ ถูกประกาศใช้ โดยวางเป้าหมายการใช้ประโยชน์พื้นที่ออกเป็น 4 กลุ่มหลัก (11 ประเภท) คือ กลุ่มพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรม มีพื้นที่จากเดิม 259,769 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 424,853 ไร่ (เพิ่มขึ้น 1.99%) กลุ่มพื้นที่พัฒนาเมืองและชุมชน มีพื้นที่จากเดิม 817,971 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 1,096,979 ไร่ (เพิ่มขึ้น 3.36%) กลุ่มพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่เดิม 1,435,526 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 1,678,753 ไร่ (เพิ่มขึ้น 2.93%) โดยมีเพียงกลุ่มพื้นที่พัฒนาเกษตรกรรม ที่เป้าหมายลดการใช้พื้นที่ลงจากพื้นที่เดิม 5,524,574 ไร่ เหลือเพียง 4,850,831 ไร่ (ลดลง 8.13%) (บ้านเมือง, 2563) นอกจากนี้ พ.ร.บ. อีอีซี ยังมีการกำหนดให้ยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายผังเมือง แก่โรงงานลำดับที่ 88, 89, 101 และ 105 สามารถตั้งในเขตชุมชนหรือนอกเขตพื้นที่อุตสาหกรรมได้ และยกเลิกการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ซึ่งข้อยกเว้นนี้ยึดโยงกับคำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 4/2559 (20 มกราคม พ.ศ. 2559) ที่มีเป้าหมายสนับสนุนการลงทุนในกิจการเกี่ยวกับ การผลิตพลังงานไฟฟ้า และกิจการเกี่ยวกับของเสียและขยะ (ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2564; อารตี อุทุมพร, 2564)

และสาม อุปกรณ์สร้างความหมายเหนือพื้นที่ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ใหม่ของรัฐ โดยมีสถาบันศึกษาริวิจัยและหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ เป็นกลไกหลักในการผลิตอุปกรณ์ขึ้น ผ่านตัวเลขทางสถิติ รายงานผลการศึกษา และข้อคิดเห็น โดยอาศัยความเชี่ยวชาญ (Expertise) และความเป็นวิชาชีพ (Profession) ของสถาบันและหน่วยงาน (Giddens, 1996) สำหรับผลักดันต่อความหมายของการพัฒนาพื้นที่แบบเฉพาะขึ้นมา (Fixed Meaning) พร้อมจำแนกและลดทอนความสำคัญของความหมายของการพัฒนาพื้นที่แบบอื่นลง และพยายามถ่ายทอดความหมายที่เป็นผลผลิตของสถาบันทำให้ผู้คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีความสมเหตุสมผล (Make Sense) (Lamont &

Molnar, 2002; Li, 2014; Pritchard & et.al., 2016; Brenner & Katsikis, 2020) สำหรับประเด็นและข้อมูล ที่มักถูกใช้อ้างถึงในตัวเลขทางสถิติ รายงานผลการศึกษา และข้อคิดเห็น ประกอบด้วย ประเด็น อุตสาหกรรมขยายตัว สภาพเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน ภูมิศาสตร์และที่ตั้ง การเมือง กฎระเบียบ แผนพัฒนา ราคาที่ดิน และการเคลื่อนไหวคัดค้านจากผู้อยู่อาศัยท้องถิ่น* ดังเช่น ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศชายขอบ EEC ในงานศึกษาของศิริวุฒิ วรรณทอง (2563) ที่ว่า

“...โดยจังหวัดปราจีนบุรีกลายเป็นจังหวัดชายขอบของระเบียงเศรษฐกิจ ตะวันออกที่พร้อมจะรองรับการเจริญเติบโตของเมืองเกษตรสีเขียว เมืองสุขภาพ ทางเลือก เมืองท่องเที่ยวและบริการ ตลอดจนเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่พร้อม จะเป็นศูนย์กลางของการขนถ่ายสินค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศด้วยเหตุที่ว่า ชัยภูมิที่ตั้งของจังหวัดมีความเหมาะสม ระยะทางไม่ไกลจากศูนย์กลางการปกครอง ของประเทศและขนถ่ายสินค้าสู่ประเทศต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก ดังนั้นการพัฒนา จังหวัดปราจีนบุรีที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันควรคำนึงถึงนโยบายการพัฒนา ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกและต้องเตรียมพร้อมกับการรับมือกับปัญหาที่จะมา พร้อมกับนโยบายดังกล่าว...” (ศิริวุฒิ วรรณทอง, 2563)

สำหรับจุดร่วมสำคัญขององค์ประกอบทั้งสาม คือการสถาปนาอำนาจและสร้างความชอบธรรม แก่สถาบันหรือหน่วยงาน และความรู้หรือเรื่องเล่าชุดหนึ่ง เพื่อให้มีพลังต่อการประกอบสร้างความหมาย ของพื้นที่ทั้งในเขตและนอกเขตพัฒนาอุตสาหกรรมของอีอีซี ซึ่งภูมิทัศน์การพัฒนาและความหมายของการ พัฒนาที่ถูกรัฐประกอบสร้างขึ้นใหม่ สะท้อนถึงการเลือกข้างการพัฒนาที่มุ่งเน้นสู่อุตสาหกรรมและรูปแบบ การสะสมทุนใหม่ ๆ (มนตรา พงษ์นิล, 2561) รวมถึงแบ่งแยกออกจากภูมิทัศน์การพัฒนาอื่น ๆ ที่มีอยู่อย่าง ชัดเจน ทั้งนี้ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ที่ไม่ใช่สิ่งที่สามารถสร้างความหมายได้โดยตัวเอง แต่มาจากการให้ความหมายโดยคนส่วนใหญ่ในสังคม หรือผู้มีอำนาจในสังคม (Aronovitch, 2012) ดังเช่น ภูมิทัศน์ การพัฒนาแบบเกษตรกรรมหลังเขาภาคตะวันออกโดยผู้คนที่ท้องถิ่นที่ยึดโยงอยู่กับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม และทรัพยากรท้องถิ่น หรือภูมิทัศน์การพัฒนาแบบอุตสาหกรรมหลังบ้านอีอีซีโดยรัฐและสถาบัน ต่าง ๆ นอกจากนี้ ความหมายของพื้นที่กระแสหลักยังถูกใช้เป็นเทคนิคทางการเมืองของผู้มีอำนาจแบบ หนึ่งผ่านการจัดแบ่งประเภทพื้นที่ ผู้คน และภูมิทัศน์ เพื่อให้รัฐสามารถครอบงำ (Gramsci, 1971) และ

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นและข้อมูลที่ถูกประกอบใช้ในตัวเลขทางสถิติ รายงานผลการศึกษา และข้อคิดเห็น ในกรณีของการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมและการสนับสนุนผลักดันพื้นที่ปราจีนบุรีเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการอีอีซี ได้จาก โสมบายเออร์ไกด์ (2556) ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ (2560; 2563ก; 2563ข) ประจักษ์ศิลปาคม (2561) กรุงเทพธุรกิจ (2562) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ม.ป.ป.)

ปกครองสังคมได้ (Le Meur & Lund, 2001; Elden, 2010; Hung & Baird, 2017; Rasmussen & Lund, 2018) ดังจะเห็นได้จากความพยายามแบ่งแยกภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐออกจากข้อเรียกร้องต่อแนวทางป้องกันและจัดการกับปัญหาที่ไม่คาดคิดต่าง ๆ จากการพัฒนาตามภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐ และข้อเสนอของชุมชนและผู้คนท้องถิ่นบางส่วนที่มีแรงปรารถนาต่อภูมิทัศน์การพัฒนาที่ยึดโยงกับวิถีและทรัพยากรของท้องถิ่นของตนเอง

ผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี

การตั้งประเด็นปัญหาในส่วนนี้เน้นไปที่การชี้ให้เห็นถึงการทำงานที่ไม่สมบูรณ์ของภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐ (มนตรา พงษ์นิล, 2561) ที่นำไปสู่ผลลัพธ์เชิงลบที่ไม่คาดคิด (Unintended Consequence) ต่อพื้นที่เกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการกำหนดขอบเขตและความหมายของการพัฒนาพื้นที่ที่ตายตัวภายใต้โครงการอีอีซี ที่มีส่วนต่อการปกปิดและไม่ช่วยทำให้เห็นถึงปัญหาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยเน้นขอบเขตของการพัฒนาพื้นที่เพียงการเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ กับการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้ ผลลัพธ์เชิงลบที่ไม่คาดคิดจากโครงการอีอีซี ที่ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดในพื้นที่เกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี แบ่งออกเป็น 2 เรื่องสำคัญ ประกอบด้วย

เรื่องทีหนึ่ง คือ ปัญหาที่ดินเกษตรกรรม ถือเป็นหนึ่งปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่หลังโครงการอีอีซีเกิดขึ้นจนถึงช่วงของโครงการอีอีซี เนื่องจากโครงการพัฒนาของรัฐในภาคตะวันออกได้ปลุกกระแสที่ดิน (Land Boom) เกิดขึ้น นอกเหนือจากกรณีของหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนขอสิทธิเข้าใช้ที่ดินราชพัสดุและที่ดินของรัฐที่มีเกษตรกรรมถือสิทธิการใช้และสิทธิการเช่าเพื่อทำการเกษตรกรรม ดังเช่น กรณีของเกษตรกรในตำบลหนองตีนนก (จับตาปัญหาที่ดิน, 2562) ตำบลเขาหิน (ประชาไท, 2565ก) และตำบลโยธะกา (ประชาไท, 2565ข) จังหวัดฉะเชิงเทราแล้ว ก็ยังมีนักลงทุนและนักเก็งกำไรที่ดินอีกจำนวนหนึ่งมุ่งหวังที่สร้างมูลค่าส่วนเกินในตลาดที่ดินผ่านการกว้านซื้อที่ดินเกษตรกรรมตั้งแต่แปลงขนาดใหญ่จนถึงแปลงขนาดเล็ก ซึ่งเป็นที่ดินที่มีราคาถูกกว่าที่ดินในเขตเมืองและเขตอุตสาหกรรม เพื่อนำไปเก็งกำไรและขายต่อในราคาที่สูงขึ้น (กองบรรณาธิการนิตยสารธุรกิจที่ดิน, 2533; เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี, 2554)

เมื่อพื้นที่เกษตรกรรมมีมูลค่าที่ดินที่สูงขึ้นอันเป็นผลจากการแข่งขันด้านราคาในตลาดที่ดินพร้อมทั้งพื้นที่เกษตรกรรมจำนวนหนึ่งถูกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์สู่พื้นที่นอกภาคเกษตรกรรม จึงทำให้เกษตรกรในภาคตะวันออกบางส่วนประสบปัญหาการเข้าถึงที่ดินเพื่อทำการเกษตรกรรม (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565) ดังเช่น กรณีของเกษตรกรเช่าในจังหวัดปราจีนบุรี (B1) ที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับต้นทุนค่าเช่าที่ดินที่สูงขึ้น หรือในกรณีของเกษตรกรอีกคนหนึ่งในจังหวัดปราจีนบุรี (B2) แม้จะทำเกษตรกรรมบน

ที่ดินของตนเอง แต่เป็นรูปแบบการทำเกษตรกรรมบนที่ดินหลายแปลงที่กระจายตัวห่างออกจากกัน เพราะไม่สามารถเข้าถึงที่ดินบริเวณใกล้เคียงกันได้อันสืบเนื่องจากเหตุผลด้านราคาที่ดิน ซึ่งทำให้มีต้นทุนเรื่องเวลาและการเดินทางที่เพิ่มเติมขึ้นมา

“ที่ดินที่เช่าอยู่มีปลูกข้าว ปลูกอ้อย และปลูกมัน เน้นปลูกของที่เราพอรู้ราคาในตลาด และคิดว่าพอจะมีกำไรเพื่อนำมาเป็นทุนปลูกรอบต่อไป เพราะถ้าเสี่ยงปลูกพืชตัวอื่น หากราคาไม่ได้ก็อาจเป็นปัญหาตามมา ยิ่งตอนนี้ค่าเช่าที่ และค่าวัตถุดิบค่าอุปกรณ์ก็สูงขึ้น ... สิ่งที่เราพอช่วยได้ คือการขอยืมหรือขอเช่าที่ดินของคนที่ยังรู้จักแบบถูก ๆ แต่ก็ไม่แน่ว่าแน่นอนว่าจะได้ทุกครั้งหรือไม่” (B1, สัมภาษณ์, 2564)

“แปลงเกษตรของลุงมีอยู่สี่ที่ แต่ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหมด จะให้ซื้อที่ดินเป็นแปลงใหญ่แปลงเดียวก็ทำไม่ได้ เพราะราคาที่ดินบางคนตั้งไว้สูง ซึ่งที่ราคาสูงส่วนใหญ่ก็เป็นของคนอื่น ... เครื่องมือที่เราพอช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้ คือวางแผนปลูกและการจัดสรรเวลา หากปลูกพืชตัวที่ใช้เวลากับมันเยอะและจัดสรรเวลาไม่ดีไม่พอก็ทำไปเหนื่อยไปเปล่า ๆ” (B2, สัมภาษณ์, 2564)

ในส่วนเรื่องที่สอง คือ ปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อม สืบเนื่องจากข้อบกพร่องในการบังคับใช้กฎหมายผังเมือง แก่โรงงานลำดับที่ 88, 89, 101 และ 105 และยกเลิกการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 4/2559 และ พ.ร.บ. อีอีซี พ.ศ. 2561 ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการเกี่ยวกับของเสีย ขยะ และกากอุตสาหกรรมบางส่วนกระจายเข้าไปตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงมาตรการลงโทษที่ต่ำและการบังคับใช้กฎหมายควบคุมลงโทษต่ออีกการประเภทย่อยอย่างไม่ครอบคลุม จึงมีส่วนทำให้เกิดเกษตรกรในหลายพื้นที่ต้องใช้ชีวิตและทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมท่ามกลางมลพิษจากขยะกับของเสียจากอุตสาหกรรม ดังเช่น กรณีของเกษตรกรในตำบลหนองแห่น จังหวัดฉะเชิงเทรา (ไทยพีบีเอส, 2562ข) ตำบลบางบุตร จังหวัดระยอง (ไทยพีบีเอส, 2565ก) และตำบลกรอกสมบุรณ์ จังหวัดปราจีนบุรี (ประชาไท, 2565ค) เป็นต้น

ภาพที่ 2 สถานที่กำจัดและลักลอบทิ้งของเสียอุตสาหกรรม (บางส่วน) ในเขตภาคตะวันออก (รวบรวมข้อมูลจาก ไทยพีบีเอส, 2562ก; 2562ข; 2565ก; สาลิกา, 2564; ประชาไท, 2565ข; 2565ค)

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี เป็นเรื่องราวเพียงบางส่วนที่เกษตรกรบริเวณพื้นที่ต้องเผชิญหน้า โดยยังมีผลลัพธ์เชิงลบจากการพัฒนาอื่น ๆ ที่ค่อย ๆ สร้างความรุนแรงต่อชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่อย่างช้า ๆ โดยเฉพาะในเรื่องความไม่ลงรอยระหว่างเกษตรกรโรงงาน และชุมชนเมืองในเรื่องทรัพยากรน้ำในภาคตะวันออก ซึ่งเป็นประเด็นที่มีแนวโน้มรุนแรงในอนาคต (Wipatayotin & Kongrut, 2020; สมนึก จงมีวดีน, 2562) ดังนั้น การจำกัดขอบเขตความหมายของการพัฒนาพื้นที่เพียงเพียงการเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ กับการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน อาจทำให้ในอนาคตผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดเหล่านี้จะทวีความรุนแรงมากขึ้นและประสพกับความยากลำบากต่อการแก้ไขปัญหา

การช่วงชิงพื้นที่เพื่อสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนา

เช่นเดียวกับสังคมเกษตรกรรมในภูมิภาคอื่น ๆ ของไทยและของสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่อื่น ๆ ทั่วโลก ความเปลี่ยนแปลงในสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่หลังบ้านอีอีซีมีลักษณะที่เฉพาะ การสร้างภูมิทัศน์การพัฒนาหรือใช้แนวทางการพัฒนาแบบมีขอบเขตครอบคลุมทั่วไป (Generalized) จึงเปิดกว้างต่อการละเลยและสร้างปัญหาให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ (Rigg & et.al., 2012) เพื่อทำให้ภูมิทัศน์การพัฒนาและความหมายของพื้นที่มีความยึดโยงกับลักษณะที่เฉพาะของสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี เนื้อหาในส่วนนี้จะเน้นไปที่เรื่องราวการเคลื่อนไหวของผู้คนในท้องถิ่นสำหรับช่วงชิงพื้นที่จากภูมิทัศน์การพัฒนาแบบอุตสาหกรรมที่ถูกส่งเสริมโดยรัฐให้เป็นคำตอบเดียวของการพัฒนาในอนาคตที่ตายตัวซึ่งที่มีส่วนสร้างผลลัพธ์เชิงลบที่ไม่คาดคิดและไม่สามารถการกระจายผลประโยชน์แก่ผู้คนทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม (Li, 2008; Hennings, 2016) ทั้งนี้ การช่วงชิงพื้นที่ของผู้คนในท้องถิ่นจะเป็นส่วนสำคัญสำหรับการสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนาพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับวิถีเดิมของคนท้องถิ่นกับวิถีใหม่ที่มาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในเรื่องวิถีทางการพัฒนาพื้นที่ที่หลากหลาย

ข้อเสนอเกี่ยวกับวิถีทางการพัฒนาพื้นที่ของกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออก โดยเฉพาะผู้กระทำการหลักของกลุ่มนี้มาจากกลุ่มที่มีวิถีชีวิตและการผลิตในภาคเกษตรกรรม อยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์จริงของการพัฒนาในภาคตะวันออก ซึ่งพบว่าความเป็นจริง ภาคตะวันออกมีหลายหลากภาคเศรษฐกิจที่สำคัญที่มีศักยภาพสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่นได้ ทำให้ข้อเสนอเกี่ยวกับภูมิทัศน์การพัฒนาจึงควรเป็นการพัฒนาพื้นที่ที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคท่องเที่ยวบริการ และภาคพาณิชย์ ทั้งรายใหญ่และรายเล็ก โดยไม่จำกัดขอบเขตของการพัฒนาพื้นที่เพียงภาคเศรษฐกิจใดภาคเศรษฐกิจหนึ่งหรือเพียงเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ ข้อเสนอเกี่ยวกับภูมิทัศน์การพัฒนาดังกล่าวยังถูกเน้นย้ำจากการวิเคราะห์ถึงฉากทัศน์ (Scenario) ของการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกในอนาคตโดยกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเอง ซึ่งพยายามสะท้อนให้เห็นว่าภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐที่ถูกใช้กับภาคตะวันออกในปัจจุบัน อาจนำไปสู่ฉากทัศน์แบบที่ผู้คนท้องถิ่นประสบปัญหาในมิติต่าง ๆ ได้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนความหมายของพื้นที่และภูมิทัศน์การพัฒนาอาจนำไปสู่ฉากทัศน์แบบที่ภาคตะวันออกกลายเป็นพื้นที่ที่ภาคเศรษฐกิจที่หลากหลายสามารถอยู่ร่วมกันได้ (กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, 2560; วิลรัตน์ ธีรมิสโร, 2560; กองบรรณาธิการนักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส, 2566; ทิตติกาญจน์ วังมี, 2566)

“วิถีไทสร้างสรรค์” ซึ่งมองต่างไปจากสองภาพแรก คือไม่ตามกระแสโลก แต่เป็นการรู้เท่าทัน ... ภาพนี้ไม่ได้มองว่าต้องพึ่งพาบรรษัทขนาดใหญ่ แต่มองว่าทำอย่างไรจึงจะเกิดรายเล็กและรายกลางมาผสมผสานกัน แล้วก็มีเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีภาคบริการและภาคการเกษตรที่เข้มแข็ง โดยต่อยอดจากจุดแข็งที่มีอยู่เดิม เรื่อง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะได้ไม่เป็นการกระตุ้นให้ใช้ แต่จะเป็นการใช้
อย่างรู้คุณค่า” (B3, สัมภาษณ์ อ้างถึงใน กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, 2560)

การช่วงชิงพื้นที่โดยกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเป็นสิ่งที่ช่วยเน้นย้ำถึงความหมายของพื้นที่
ที่ไม่ตายตัว และสะท้อนถึงความพยายามในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผ่านการเคลื่อนไหวเชิงซ้อน
(Double-movement) (Polanyi, 2001) ของกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออก ควบคู่กับการเคลื่อนไหวของ
รัฐและกลุ่มทุนภายใต้ประเด็นเรื่องภูมิทัศน์การพัฒนาหรือการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก เพื่อผลักดันให้
เกิดกระบวนการปรับปรุงภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ที่มีลักษณะเหมาะสมกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน
และตรงกับความต้องการที่เกิดขึ้นจริงของผู้คนในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยเฉพาะวิถีทางการพัฒนาพื้นที่ที่
หลากหลายที่ถูกนำเสนอโดยกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเอง

บทสรุป

อิทธิพลของวิธีการศึกษาและสร้างคำตอบแบบวิทยาศาสตร์ อันมีพื้นฐานในการกำหนดขอบเขต/
หน่วยที่ตายตัว และการจำแนกแยกประเภท ส่งผลต่อวิธีการศึกษาในหลายสาขาและวิธีความคิดในหลาย
เรื่อง ซึ่งหนึ่งเรื่องที่สะท้อนถึงอิทธิพลดังกล่าวคือ ความคิดในเรื่องของ ‘พื้นที่’ โดยที่ผู้เขียนได้ตั้งประเด็น
ปัญหาเกี่ยวกับความคิดในเรื่องของพื้นที่ ผ่านบริบทของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลัง
บ้านอิอีซี ในฐานะบริบทที่สะท้อนให้เห็นว่าความหมายของพื้นที่ที่มีลักษณะที่เป็นนามธรรมและ
ไม่มีขอบเขตหรือหน่วยที่ตายตัว สามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้
ความหมายของพื้นที่หรือภูมิทัศน์การพัฒนาในบริบทเปลี่ยนแปลงไป คือพลวัตของความสัมพันธ์เชิง
อำนาจ เห็นได้จากภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ในภาคตะวันออกยึดโยงอยู่กับการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน
ของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าในด้านหนึ่ง ประโยชน์ของความคิดเรื่องพื้นที่ที่มีความหมายและ
ขอบเขตที่ตายตัว จะเป็นตัวช่วยทำให้ผู้มีอำนาจสามารถกำหนดและจัดลำดับความสำคัญแนวทางการ
พัฒนาได้ แต่ในด้านกลับกัน ความหมายและขอบเขตที่ในเรื่องพื้นที่ที่ตายตัว ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการ
ละเลยและปกปิดปัญหาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้ ดังปรากฏปัญหาในเรื่องที่ดินเกษตรกรรม และปัญหา
มลพิษกับขยะในภาคตะวันออกที่ล้วนเป็นผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดที่เกิดขึ้นในพื้นที่หลังบ้านอิอีซี

ทั้งนี้ ทางออกหนึ่งที่สำคัญที่จะทำให้หลุดออกจากปัญหาเกี่ยวกับความคิดในเรื่องพื้นที่ และ
ปัญหาการพัฒนาพื้นที่ในกรณีของภาคตะวันออกและพื้นที่หลังบ้านอิอีซี คือ การปรับวิธีคิดในเรื่องพื้นที่
ใหม่ ผ่านการให้ความสำคัญกับลักษณะความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัว และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้
ดังที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกในการเสนอภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของตนเอง
สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ภาคตะวันออกมีองค์ประกอบทั้งผู้คน ภาคเศรษฐกิจ และทรัพยากรท้องถิ่นอยู่อย่าง

หลากหลายและยังมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน พร้อมทั้งสะท้อนให้การสร้างความหมายเชิงพื้นที่แบบเดียวหรือแบบตายตัวที่ผ่านมา อาจนำไปสู่ปัญหาที่ทวีความรุนแรงขึ้นในอนาคตได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์. (2549). *การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่าง รัฐ ชุมชน และกลุ่มผลประโยชน์: กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. (2561). *โครงการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างมีศักยภาพเพื่อรองรับการลงทุน: รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร*. กรุงเทพฯ: กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2562). 'รมช.ศธ.' เตรียมดันปราชญ์บุรีเข้ากลุ่มอีอีซี. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤษภาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/social/844385>
- กองบรรณาธิการนักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส. (2566). *พังเสียงประเทศไทย: เสียงประชาชนเลือกอนาคตภาคตะวันออก*. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://thecitizen.plus/node/76232>
- กองบรรณาธิการนิตยสารธุรกิจที่ดิน. (2533). *กลยุทธ์ซื้อขายที่ดิน*. กรุงเทพฯ: สยามเจนเนล.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2561). *ชนชั้นเสียงในเมืองท่องเที่ยว: กรณีศึกษาพนักงานเก็บขยะของเทศบาลวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 6(1), 95-117.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2562). *อุตสาหกรรมในฐานะจักรกลในการขับเคลื่อน: ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของภาคเอกชน*. ใน *รัฐบ้านป่วน: กระแสการเมือง ระบบโลก และการบริหารภาครัฐในยุค Disruption*. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2563). *การกีดกันจากที่ดินภายใต้วาทกรรมตลาดกับการต่อรองเพื่อการอ้างสิทธิเหนือที่ดินในจังหวัดนครนายก*. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 8(2), 130-150.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2565). *ชีวิตบนเส้นด้ายของเกษตรกรไทยในพื้นที่หลังบ้าน EEC*. วันที่ค้นข้อมูล 14 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/farmer-eeec/>
- การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2565). *การประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อคัดเลือกที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม*. ฉะเชิงเทรา: การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์. (2560). *จากอีอีซีสู่อีอีซี 'EEC': การพัฒนาที่คนภาคตะวันออกไม่มีสิทธิ์เลือก?*. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://themomentum.co/eeec-watch/>
- เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดปราชญ์บุรี. (2554). *ลงมือทำ ร่วมแรงคนละไม้คนละมือ*. ปราชญ์บุรี: พรินโปร.

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

จักรกริช สังขมณี. (2559). พรหมแดนของวิถีวิทยา วิถีวิทยาที่พรหมแดน. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 35(1), 2-22.

จับตาปัญหาที่ดิน. (2562). ชาวบ้านหนองตึนบกคัดค้านโครงการท่าเรือบก. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/watch/?v=439338756838051>

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2558). 'ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 7(2), 223-245.

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2559). วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมของชนชั้นนำไทยและพันธมิตร: ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4(2), 129-152.

ชัยณรงค์ เครือนวน, จิรายุทธ์ สีม่วง และกัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2559). ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2564). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนา: ศึกษาการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (2550). *โครงการสำรวจความคิดเห็นเรื่องการบริหารปัญหาและการจัดการมลพิษของประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุด จังหวัดระยอง*. ชลบุรี: ศูนย์จัดการระบบสุขภาพภาคตะวันออกมหาวิทยาลัยบูรพา.

ทิตติกาญจน์ วังมี. (2566). เลือกได้ไหม ? คนภาคตะวันออกบอกความต้องการนโยบายของพื้นที่. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://thecitizen.plus/node/76315>

ทีมข่าววาระทางสังคม ไทยพีบีเอส. (2562). "ผังเมือง" เครื่องมือพัฒนาอีอีซี หรือ ผลประโยชน์กลุ่มทุน?. วันที่ค้นข้อมูล 14 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/283884>

ไทยพีบีเอส. (2562ก). แกะรอยใบเบิกทางขยะพิษ จ.สระแก้ว. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/281600>

ไทยพีบีเอส. (2562ข). คดีขยะพิษ (ไม่) จบ. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=Q2_5Uy1aVhQ

ธีรพงศ์ ไชยมังคละ. (2551). *การขยายพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด: กรณีศึกษากลุ่มผลประโยชน์ภายในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เนตรทราย นิสสัยสุข. (2556). ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง กรณีศึกษา
ชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บ้านเมือง. (2563). EEC กับภารกิจหน้าที่ของกรมโยธาธิการและผังเมือง. วันที่ค้นข้อมูล 14 มีนาคม 2565,
เข้าถึงได้จาก <https://www.banmuang.co.th/news/economy/201523>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2560). "ปราจีนบุรี" ดันอุตสาหกรรมเต็มสูบ เพิ่มผังเมือง สีม่วง-เครือข่ายโลจิสติกส์. วันที่ค้นข้อมูล 24 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1488172767
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2563ก). ปราจีน-ปากน้ำขอแจ้งเกิดอีอีซี โรงงานพาเหรดแห่เข้า newS-curve. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤษภาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-556689>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2563ข). นิคม 304 ดันปราจีนฯเข้า EEC มั่นใจมีศักยภาพไม่แพ้ 3 จังหวัด. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤษภาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-557293>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2565). กรม.อนุมัติศูนย์ธุรกิจอีอีซี ใช้ที่ดิน ส.ป.ก.15,000 ไร่ ลงทุน 1.34 ล้านล้าน. วันที่ค้นข้อมูล 27 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-892265>
- ประชาไท. (2565ก). เขาหิน: ชีวิตชาลงของ(ชาว)นาข้าววัง. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=wPS4lcGNgoA>
- ประชาไท. (2565ข). โยธะกาในสุญญากาศ. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=OOGlTg_7emQ
- ประชาไท. (2565ค). ลมหายใจแห่งกรอกสมบูรณ. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=8HnUzgoWrPs>
- ประอรพิต กัษรวิวัฒนา. (2561). เปิดโปรเจกต์ เชื่อม EEC สู่ กัมพูชา ด้วย นิคมอุตสาหกรรมบ่อทอง 33 จ. ปราจีนบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 24 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.salika.co/2018/07/20/eec-industrial-area-thailand-cambodia/>
- พรพนา กวิยเจริญ และคณะ. (2564). นาข้าววัง: สีม่วงเมือง และนัยทางนิเวศปากแม่น้ำบางปะกง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ภาวดี มหาจันทร์. (2555). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนารวมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 20(34), 111-132.
- มนตรา พงษ์นิล. (2561). อำนาจชีวะเหนือผังเมือง: การเผยตัวของทุนนิยมและการพัฒนาในสุญญากาศ

ของผังเมืองรวมเมืองพะเยา. พะเยา: คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2560). การทบทวนและปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียนในจังหวัดปราจีนบุรี: กรณีการวางผังเมืองเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

เวรดี แก้วมณี. (ม.ป.ป.). จัปตาระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทราในกลุ่มจังหวัดเป้าหมายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC). กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายอุตสาหกรรมมหภาค (สม.).

วินยาภรณ์ พรหมณโชติ. (2562). บทวิจารณ์เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก: ศักยภาพและโอกาสการลงทุน. วารสารการบริหารท้องถิ่น, 12(1), 73-86.

วิมลรัตน์ ธีรมิสโร. (2560). ปากคำ 'กัญจน์ ทัดติยกุล' 'บูรพา' ที่คนตะวันออก (อยาก) ออกแบบ. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://greennews.agency/?p=15923>

ศรัญญา คันธาสีพ. (2540). พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริวุฒิ วรรณทอง. (2563). แนวทางการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศชายขอบ EEC. วิชาการมนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 4(1), 15-32.

สกฤติ อธิยานนท์ และคณะ. (2560). ชุดโครงการการทบทวนและการปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

สมนึก จงมีวสิน. (2562). นักวิชาการเตือน EEC เสี่ยงขาดแคลนน้ำ. วันที่ค้นข้อมูล 8 กุมภาพันธ์ 2565, เข้าถึงได้จาก <http://landwatchthai.org/2914>

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). โครงการวางผังเมืองรองรับอุตสาหกรรมและโลจิสติกส์ จังหวัดปราจีนบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 24 มกราคม 2563, เข้าถึงได้จาก <http://prachinburi.go.th/kmprachin/files/LOGIS.pdf>

สลิกา. (2564). EEC และอุตสาหกรรมเป้าหมาย ความหวังของไทยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ (ตอนที่ 1). วันที่ค้นข้อมูล 19 ตุลาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.salika.co/2021/09/03/eec-and-target-industries-hope-for-fast-forward-thai-economic/>

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2562). ความเป็นมาของ อีอีซี. วันที่ค้นข้อมูล 30 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.eeco.or.th/th/government-initiative>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). ตารางผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด แบบปริมาณลูกโซ่ อนุกรมเวลา 2538-2559. วันที่ค้นข้อมูล 25 ธันวาคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5627&filename=gross_regional
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2545). รายงานสำมะโนธุรกิจการค้าและธุรกิจทางการบริการ พ.ศ. 2545 จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). รายงานสำมะโนธุรกิจและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2555 ข้อมูลพื้นฐาน จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี. (2560). การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม จังหวัดปราจีนบุรี ประจำปี 2561-2564. ปราจีนบุรี: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2565). กรมเห็นชอบ สกพอ. เข้าใช้ประโยชน์ที่ดิน ส.ป.ก. 14,619 ไร่เพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่นำอยู่อัจฉริยะ คาดสร้างการลงทุน 1.34 ล้านล้านบาท. วันที่ค้นข้อมูล 27 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/52813>
- สุปรีญา บุญมาก และคณะ. (2562). จาก Eastern Seaboard สู่ EEC การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจไทยในภูมิภาคตะวันออก. ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 (1381-1389). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สุรัชย์ หวันแก้ว และคณะ. (2543). ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี มีบุญ. (2556). วิถีชีวิตชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรี พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2549. คุษะณินิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อารตี อยุทธคร. (2564). ระเบียบเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกและเครือข่ายทุนจีนข้ามชาติ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อำพิกา สวัสดิวงศ์. (2545). ถิ่นสมมุติวิถึกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2447-2539. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2557). จังหวัดระยอง: จากเศรษฐกิจชุมชนถึงทุนนิยมโลกาภิวัตน์. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2(1), 47-71.
- โฮมบายเออร์การ์ด. (2556). กบินทร์บุรี เมืองอุตสาหกรรมใหม่ตลาดอสังหาริมทรัพย์แห่งใหม่. วันที่ค้นข้อมูล 24 กรกฎาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.home.co.th/news/topic-23720>

- Aronovitch, H. (2012). Interpreting Weber's Ideal Type. *Philosophy of Social Sciences*, 42(3), 356-369.
- Barney, K. (2004). Re-encountering Resistance: Plantation Activism and Smallholder Production in Thailand and Sarawak, Malaysia. *Asia Pacific Viewpoint*, 45(3), 325-339.
- Brenner, N., & Katsikis, N. (2020). Hinterlands of the Capitalocene. In Ed Wall (ed.). *The Landscapists: Redefining Landscape Relations* (pp. 23-31). Oxford: John Wiley & Sons.
- Bristow, W. (2017). *Enlightenment*. Retrieved October 16, 2019, from <https://plato.stanford.edu/entries/enlightenment/#PolThe>
- Descartes, R. (1970). *Discourse on Method and Other Writings*. Sutcliffe, F. E. (trans.). Suffolk: The Chaucer Press.
- Duignan, B. (2019). *Enlightenment*. Retrieved October 16, 2019, from <https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history>
- Elden, S. (2010). Land, Terrain, Territory. *Progress in Human Geography*, 34(6), 799-817.
- Ganjanapan, A. (2008). Multiplicity of Community Forestry as Knowledge Space in the Northern Thai Highlands. *Working Paper Series No.35*, Afrasian Centre for Peace and Development Studies, Ryukoku University.
- Giddens, A. (1996). *The Consequences of Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Gupta, A., & Ferguson, J. (1999). Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. In Gupta, A and Ferguson, J. (eds.). *Culture, Power, Place: Exploitations in Critical Anthropology*. Durham: Duke University Press.
- Hennings, A. (2016). Assembling Resistance Against Large-scale Land Deals: Challenges for Conflict Transformation in Bougainville, Papua New Guinea. *ASEAS - Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 9(1), 33-52.
- Hung, P., & Baird, I. (2017). From Soldiers to Farmers: The Political Geography of Chinese Kuomintang Territorialization in Northern Thailand. *Political Geography*, 58, 1-13.
- Kant, I. (1784 [1959]). What is Enlightenment?. In *Foundations of the Metaphysics of Morals and What is Enlightenment*. Beck, L. W. (trans.). New York: Liberal Arts Press.
- Kuper, H. (1972). The Language of Sites in the Politics of Space. *American Anthropologist*, 74

- (3), 411-425.
- Lamont, M., & Molnar, V. (2002). The Study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Reviews Sociology*, 28, 167-195.
- Le Meur, P., & Lund, C. (2001). Everyday Governance of Land in Africa. *Bulletin de l'APAD*, 22, 1-6.
- Li, T. M. (2008). Articulating Indigenous Identity in Indonesia: Resource Politics and the Tribal Slot. In Dove, M. R. and Carpenter, C. (eds.). *Environmental Anthropology: A Historical Reader*. Oxford: Blackwell.
- Li, T. M. (2014). What is Land? Assembling a Resource for Global Investment. *the Royal Geographical Society*, 39, 589-602.
- Lund, C. (2002). Negotiating Property Institution: On the Symbiosis of Property and Authority in Africa. In Juul, K and Lund, C. (eds.). *Negotiating Property in Africa*. Portsmouth: Heinemann.
- Mulhall, S. (1996). *Heidegger and Being and Time*. London: Routledge.
- Neel, P. A. (2018). *Hinterland: America's New Landscape of Class and Conflict*. London: Reaktion Books.
- Newman, L. (2010). *Descartes' Epistemology*. Retrieved September 18, 2019, from <https://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/descartes-epistemology/>
- Ono, Y. (2018). *Thailand Aims for Next Industrialization Wave: Economics Czar Aims to Woo High-tech Investment to Development Zone*. Retrieved January 15, 2019, from <https://asia.nikkei.com/Economy/Thailand-aims-for-next-industrialization-wave>
- Polanyi, K. (2001 [1944]). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Pritchard, S. B., Wolf, S. A., & Wolford, W. (2016). Knowledge and the Politics of Land. *Environment and Planning*, 48(4), 616-625.
- Rasmussen, M. B., & Lund, C. (2018). Frontier Spaces: Territorialization and Resource Control. *Policy Briefs (Copenhagen Centre for Development Research)*, 1.
- Rigg, J., Salamanca, A., & Parnwell, M. (2012). Joining the Dots of Agrarian Change in Asia: A 25 Year View from Thailand. *World Development*, 40(7), 1469–1481.
- Rohlf, M. (2016). *Immanuel Kant*. Retrieved September 18, 2019, from <https://plato.stanford.edu/entries/kant/>

Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*. New York: Routledge.

Ssorin-Chaikov, N. (2017). *Two Lenins: A Brief Anthropology of Time*. Chicago: Hau Books.

Vandergeest, P. (1996). Mapping Nature: Territorialization of Forest Rights in Thailand. *Society and Natural Resources*, 9(2), 59-175.

Wipatayotin, A., & Kongrut, A. (2020). *Water Wars Looming*. Retrieved February 18, 2022, from <https://www.bangkokpost.com/business/1836554/water-wars-looming>